

קיום מצוות שביעית – לפי רוּחָהּ! (ולא רק כהלכתה)

[פרשת בהר, שנת תשס"ז – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי.
הבהרה: בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

כתב רמב"ם: "אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הן, ראוי להתבונן בהם, וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם, תן לו טעם!". (הל' תמורה, פ"ד הי"ג)
הרי שמוטל עלינו לחקור בטעם מצוות "שביעית" הבאה לקראתנו בעוד חודשים מספר.

מגדולי המפרשים טעמי המצוות הרי הוא ספר "החינוך".

וכך הוא כותב על השביעית: (בפרשת משפטים, מצוה פ"ד),

א. "משורשי המצוה, לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין חידוש העולם". כלומר לבל נטעה לחשוב "עולם כמנהגו נוהג", שעולמנו היה קיים תמיד מעצמו, ללא התחלה, ללא מנהיג וללא משגיח. אלא אדרבה, כמו שמצוות השבת (בכל שבוע ושבוע בחיינו) מלמדת אותנו **שהעולם נברא ע"י בורא ית"ש**, והוא המפקח ומתעניין ומוביל ומשגיח בכל פרטי קיום העולם, כך כל שנה שביעית עלינו להחדיר שוב לתודענו הכרה חיה ופעילה זו.

ב. ומוסיף "ספר החינוך": ועוד יש תועלת [שניה] נמצא בדבר (קיום מצוות שביעית) **לקנות בזה מדת הוותרנות**. כי אין נדיב כנותן בלי תקוה אל הגמול.

ג. [ומוסיף נימוק שלישי] ועוד יש תועלת אחרת, שיוסיף האדם **בטחון בשם יתברך**. כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר [לבני העולם] כל גידולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת, ומלומד בכך הוא וכל משפחתו כל ימיו, לא תחזק בו לעולם מדת הפיליות (הקמצנות) ולא מיעוט הבטחון" [בה].

הרבה עיונים הלכתיים הושקעו בנושא השביעית, זה כבר מאה שנה.

א. האם יש קדושת שביעית בפירות של גוים?

ב. האם המצוה בימינו היא דאורייתא, דרבנן, או חסידות בלבד?

ג. איזו שנה היא השביעית, לפי החשבון מאז חורבן בית מקדשנו?

ד. האם יש להתיר גידולי מים, או גידולים בעציץ שאינו נקוב, או גידולים מתחת לתקרה?

ה. האם מי שעבר על איסור "שמור ונעבד" פירותיו נאסרו?

ו. האם אין ב"היתר המכירה" לגוי משום איסור "לא תחנם" [ואי עביד לא מהני]?,

ועוד הלכות אקטואליות.

אבל מתוך כל אלפי פרטי ההלכות הנידונות בשפע מבורך של ספרים, חוברות ועלונים שהם יכול ציבור שומרי המצוות בכל שנה שביעית לענין מצוה זו, כלום אין עלינו לתת דעתנו על "רוחניות" המצוה, הטעם האידיאלי והרעיוני של המצוה? כמאמר הנפוץ, מרוב ההבטה בעצים לא רואים את מכלול היער.

לפי דברי ספר "החינוך" שהבאנו, [טעם ב'] – רצה ה' שנתחנך למדת הוותרנות.

כאשר בעל השדה, או בעל האילן, או בעל הפרדס מפקיר את שדהו, הוא מכריז בכך קיום הפסוק "והארץ לא תמכר לצמיתות, כי לי הארץ, כי גרים ותושבים אתה עמדי" (ויקרא כה, כג). כלשונם המתוקה של חז"ל: "זרעו נֶשֶׁש, והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא". (סנהדרין לט).

כלומר עלינו להיות משוכנעים שהאדמה בידינו היא רק בהשאלה, ואין לנו בעלות מוחלטת עליה.

כאשר "בעל הבית" האמתי (הקב"ה) גוזר עלינו - תנו לכל אדם אחר רשות להכנס לשדות שלכם ולאכול כפי אוות לבו (לפני גזירת ספיחים); וכאשר כל אחד יכול להכנס לבוסתן חבירו וללקוט מזון לשלוש סעודות ולקחת אתו הביתה, ואנו שמחים בזה ששיתפנו בזה כל אחינו ואחיותינו – אין לנו עליונות מוסרית גדולה מזו. [העיר מרן הראי"ה, שכך הוא מהתורה. אבל מדרבנן אם בעל השדה ובעל האילן אינם מרשים, אסור לאדם אחר לקחת בניגוד לרצונם].

וכך אנו רואים מההלכה השנייה של שביעית, [דהיינו] **ביטול כל החובות**. כאשר הלוינו כסף לזולת, ואין בכוחו להחזיר במועד, מצווה התורה אותנו על ביטול החוב [עד שבא הלל ותיקן פרוזבול, כי חשש שמפני איסור התורה להפרע חובו, ימנעו הרבה מלהלוות כסף לעניי ישראל]. מה יש במצוה זו? אלא חינוך ותודעה כי הלוינו לאחינו, "אם כסף תלוה את עמי, את העני עמך", מי שהוא אחינו, בן משפחתנו. [עין דברי רש"י הירש, שמות כב, כד]. הרי היה בידנו עודף כסף, ולכן היתה ביכולתנו להלוות לו. לפעמים צריכים אנו גם לוותר לו על החוב כאשר אין ביכולתו לשלם. ונשמח בזה שהועלנו לו!

כך לשונו הטהורה של **מרן הראי"ה**:

"שנת שבתון מוכרחת היא לאומה ולארץ! שנת שקט ושלוה, [באין] [בלין] נוגש ורודה. 'לא יגוש את רעהו ואת אחיו, כי קרא שמיטה לה'" (דברים טו, ב). שנת שוויון ומרגוע, התפשטות הנשמה בהרחבתה אל היושר האלוהי המכלכל חיים בחדש. אין [כבר] רכוש פרטי מסויים, ולא זכות [בעלות] קפדנית. ושלוה אלוהי שורר על כל אשר נשמה באפו. "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך. ולבהמתך ולחיה אשר בארצך, תהיה כל תבואתה לאכול". [ויקרא כו, ו-ז]. אין חילול קודש של קפדנות רכוש פרטי בכל תוצאות יבולה של שנה זו. וחמדת העושר, המתגרה ע"י המסחר, משתכחת. 'לאכלה ולא לסחורה' (פסחים נב.). עין טובה והוקרה נאמנה באה לכל ברכת השם אשר בפרי הארץ. 'לאכלה ולא להפסד'. והאדם חוזר אל טבעו הרענן, עד אשר לא יצטרך לרפואות למחלות, שהן באות ברובן ע"י הריסת המשקל [האיזון הנורמלי] של החיים, בהתרחקם מטהרת הטבע הרוחני והחומרי. 'לאכלה, ולא למלוגמא ולא לרפואה' וכו'. בשנה זו מתגלה צביונה של האומה בכליל ה'ה'". ('שבת הארץ', הקדמה, מהד' תשי"א, עמ' ח-ט).

אם מקיימים אנו את המצוה החמודה הזו בליווי המוסר והרעיון המתלווה אליה, כמה רוממות יש בה, כמה שגב! ע"י מצוה זו באים אנו לאהבת ישראל, לאהבת אחים.

ומזה לנושא כאוב שהזדקק לפנינו זה כבר כמה שנים. האם עדיף לקנות פירות ותוצרת של הערבים, כדי להיות מן "המהדרין" ולא להזדקק להערמה של "היתר מכירת הארץ" לגוי? או האם עדיף לקנות תוצרת מחקלאים יהודים, אשר חלק מהם גם מהדרים לגדל יבול במצעים מנותקים [עציץ שאינו נקוב], או תחת תקרה [בחממה]. עיין דברינו להלן ב"נספח".

גם בזמנו של מרן הרב קוק נמצאו כמה שהעדיפו לקנות דוקא יבול ערבי. ואמנם בזה הם גרמו נזק רב לאותם חקלאים יהודים, העמלים למצוא פרנסתם.

וכך הראי"ה כתב בתלונה קשה לגא' ר' חיים ברלין, מרבני ירושלים. (בשנת תר"ע, 1910)
"עטי תרעד בידי, למעשה הנבֵּלָה אשר נעשתה כעת, לאחינו יושבי המושבות. כי אחרי אשר הוחזק הדבר עד כה שלא ליתן הכשר [ליבול] הגוים, כדי לא לדחוק את רגלי ישראל המדוכאים ומיוגעים בעוניים, ועיניהם תלויות למחייתם ע"י פדיון [תשלום עבור] הענבים... – נמצאו חותרי מחתרת אשר יעצו בסתר לקנות דוקא מהגוים, ולהרים קרן צרינו, השוחקים על מִשְׁבֵּתָנוּ! איך שאנחנו בעצמנו רודפים את אחינו בני בריתנו [היהודים]. אי (=אזי) שְׁמִים!"

[וממשיך הרב] "אין לשער גודל החרפה וחילול השם ועוצם הרישעה שיש בזה. דְּמִי לבבי כסיר רתחו, וכאבי עד לשמים מגיע, מהמצב האיום הזה. מהנפילה של תורה ויראת שמים אמיתית שיש בענין זה. קְרָא נא כבוד גאונו לתקן את המעוות כפי היכולת". ("אגרות הראי"ה", ח"א עמ' שני"ה).

הקורא המלים הללו בעיון כראוי, מתרשם עמוקות מנוראות פלצות צערו של הרב לא רק על קציצת פרנסתם של החקלאים היהודים, אלא "מהנפילה של תורה ויראת שמים אמיתית שיש בענין זה". לקנות אצל צוררינו? לפרנס את שואפי דמינו? והכל באיצטלא של "הידור במצוות" כביכול? ומה נאמר בימינו כאשר לצערנו מנוסים אנו בכוונותיהם הזדוניות של האוכלוסיה הערבית שבינינו ושבגבולותינו. יעידו למעלה מאלפיים ההרוגים מאז 1990, ועוד הרבה יותר פצועים. כיצד בכל שנה שביעית נעזור לאוכלוסיה עוינת, ונמנע מלפרנס את אחינו היהודים? והרי מדובר בספקות בהלכה שהיא במצוה מדרבנן [כן דעת "חזון איש" וכמעט כל הפוסקים] וכל ספק לקולא. [עין נספח בסוף מאמרנו].

כלום כל זה מתאים לרעיון המצוה, לפנימיות המצוה, בו חונכנו ע"י ספר "החינוך" ועוד גדולים? אם באמת ובתמים אנו רוצים לקיים המצוה כמאמרה, עלינו להרבות אחווה, וותרנות הדדית, "עין טובה" וחמלה על הזולת. אם אמנם בימינו איננו מקיימים מצות ביטול חובות כספיים, אבל לכל לפחות לא נשכח את הכיוון המרכזי של המצוה, אהבת ישראל.

ועל הטעם הנוסף שבמצוה, מצוות הבטחון בה', נייחד הדיבור במאמר עתידי נוסף.

נספח: היתר מכירה

ההיתר להשתמש ביבול החקלאים היהודים בשנה השביעית, מבוסס על שלושה עקרונות.

[א] יש הפקעת האיסור ע"י מכירת האדמות לנכרים. הרב קוק השתמש בה משום שעת הדחק למרות שהיה מודע לקושי המוסרי וההלכתי שבדבר (עין סוף ספרו "שבת הארץ"). ודאי כי כולנו היינו שמחים אילו קיימנו מצות שביעית כפשוטה, בלי הערמה. אבל לעומת זאת, כל אחד מאתנו המשתמש בהערמה למכור את חמצו לנכרים לפני בוא ימי הפסח, אל לו להתלונן על ההפקעה האחרת לענין שביעית. כי המחזיק מאכלי חמץ בארונות ביתו [וכן במחסני ענק של החנויות והסופרמרקטים] ויודע בודאות שהנכרי לא יממש את קנינו, הוא בבעיה דאורייתא של "תשביתו" (ואותו ההפקר שאומר בפיו אינו משכנע כל כך). אבל שביעית היא ע"פ רוב הפוסקים רק איסור דרבנן. **כיצד אפשר, שהמשתמש בהפקעה נגד איסור תורה, יתלונן על המשתמש בה באיסור דרבנן?** [עין אנצקלופדיה תלמודית, ערך: הערמה].

[ב] עוד יש לציין כי הרבה מהתוצרת החקלאית היא מה שגדלה בחממות, וזה היתר מרווח ע"פ דברי תלמיד הגר"א ר' ישראל שקלאווער, מחבר "פאת השולחן" (סוף סי' ט). וכבר החתם סופר ("תורת משה", דברים דף נד) קרא לו "נשיא ארץ ישראל" והכיר בגדולתו על פני שאר חכמי דורו, עיי"ש דבריו. וגם ה"חזון איש" אמר עליו ועל פסק שלו "כבר הורה זקן". (חזו"א, זרעים", עמ' 294).

[ג] ובצירוף היתר שלישי, שמשמשים במצעים מנותקים (עציץ שאינו נקוב) אמר החזו"א שאין למחות בהם כי יש להם על מה לסמוך. (שם, דף 303).

ואמנם החזו"א בספרו, כתב שנוטה להחמיר, אבל הרב קלמן כהנא מעיד, **שבפועל ולמעשה, החזו"א הורה להקל**. ("הליכות שדה", מכון לחקר החקלאות ע"פ תורה, שנת תשנ"א, סיון עמ' 7-8).

ובכתב עת "מוריה" (אלול תשל"ט) הביאו אגרת החזו"א שם כותב שם ומאשר שהותר להם חקלאות כזו. נוסף על כך, שלשה מגדולי הפוסקים מתירים במפורש, גם אחרי שראו דברי החזו"א בספרו.

1. הגאון הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי ("ספר השמיטה", מוסד הרב קוק, עמ' טז-יז);

2. וכן הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך (שו"ת מנחת שלמה, ח"ג סי' קנח, אות ז);

3. וכן דעת הגאון ר' עובדיה יוסף (דבריו הובאו ב"ילקוט יוסף", שביעית, ח"א עמ' רי"ח).

ועוד רביעי המתיר הוא "ערוך השולחן" (הלי' זרעים, שמיטה, פרק טז, סעיף א. ולדעתו כך מסכים הרמב"ם!).
וכלל בידינו כשיש ספק בדרבנן ומחלוקת בין הפוסקים, אפשר להקל (רמב"ם, הלי' ממרים, סוף פ"א).

הרמב"ם עצמו (שו"ת, מהד' בלאו, סוף סי' שי) כתב, שהמחמיר - יחמיר לעצמו. כך לשונו –
"וכבר בארנו שהראוי להתיר לכל בני אדם כל מה שאפשר להתיר, ולא נטריח עליהם. ויש לאדם
האחר בינו לבין עצמו שיחמיר על עצמו כל מה שירצה".

ועיין על נושא זה בדברי מרן הראי"ה. ("ארח משפט", עמ' קכג).

